

ВІДГУК

**Офіційного опонента доктора економічних наук, професора
ЗАЧОСОВОЇ Наталії Володимирівни на дисертаційну роботу
Черв'як Анни Володимирівни на тему:
«Економічна безпека фінансово-кредитних установ»,
яка подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі
знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка»**

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами і темами

На сучасному етапі стан української фінансової системи характеризується нестійкою позицією, що підриває довіру до фінансово-кредитних установ як з боку громадян, так і з боку професійних учасників ринку, регуляторів, аналітиків та науковців. Усі верстви суспільства зацікавлені в стабільній та надійній роботі фінансово-кредитних установ, адже вони акумулюють кошти клієнтів і володіють конфіденційною інформацією.

Розвиток економіки безпосередньо залежить від економічної безпеки ФКУ. Стабільно функціонуючі фінансово-кредитні установи з високим рівнем економічної безпеки, зменшують рівень тінізації економіки, сприяють розвитку інвестування та розвитку бізнесу, що слугує каталізатором економічного зростання та підвищення добробуту населення. Тому для забезпечення динамічного розвитку вітчизняної економіки, питання, пов'язані з економічною безпекою фінансово-кредитних установ, шляхи її забезпечення та оцінювання, з метою попередження кризових явищ, є надзвичайно актуальними.

Економічній безпеці фінансово-кредитних установ кожного року приділяється все більше уваги. Вирішення зазначеного питання у сучасних умовах є одним із найбільш вагомих і трудомістких задач вітчизняної економічної системи. Для успішного економічного розвитку держави фінансово-кредитні установи мають формувати свою діяльність на принципах конкурентоздатності, стійкості та безпечності.

Для попередження кризових ситуацій в економіці одним із основних завдань, які постають перед вітчизняною фінансовою системою, є підтримка на належному рівні економічної безпеки фінансово-кредитних установ, що дає змогу виконувати притаманні їм функції.

Натепер кожна фінансово-кредитна установа повинна застосовувати ефективні механізми адаптації до мінливих умов зовнішнього та внутрішнього

середовищ, протидіяти впливу негативних чинників, упроваджувати відповідні методи й інструменти протидії загрозам для забезпечення високого рівня економічної безпеки та стратегічного розвитку.

Отже, вирішення проблеми забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ вимагає комплексного, системного підходу та передбачає розробку рекомендацій щодо підвищення їх спроможності протидіяти негативним чинникам зовнішнього і внутрішнього середовищ.

Саме це обумовлює актуальність та своєчасність дисертаційного дослідження Черв'як Анни Володимирівни, присвяченого питанню економічної безпеки фінансово-кредитних установ.

Дисертаційну роботу було виконано на кафедрі фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» в рамках прикладної держбюджетної науково-дослідної роботи за темою «Методологічні засади забезпечення соціально-економічної безпеки регіону» (номер держреєстрації 0118U001096, 2018 – 2019 рр.), у межах якої автором виокремлено ризики і загрози економічній безпеці фінансово-кредитних установ; у межах наукового дослідження за темою: «Методичні засади обліку, аудиту та оподаткування суб'єктів господарювання в умовах трансформаційної економіки» (номер державної реєстрації – 0117U003906), було розроблено та обґрунтовано інформаційно-аналітичний підхід до визначення системи забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ.

Рівень обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності й новизни

Детальне ознайомлення з матеріалами дисертації та публікаціями Черв'як Анни Володимирівни дає змогу зробити відповідні висновки.

Обґрунтованість і достовірність основних наукових положень дисертації, одержаних результатів, висновків і рекомендацій підтверджується використанням загальнонаукових, теоретичних і спеціальних методів дослідження, зокрема: історичного методу, методу формальної логіки, методів аналізу, синтезу і групування, індукції та дедукції, формалізації, інтерпретації, порівняння, експертних оцінок, економічного аналізу, балансового методу. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій ґрунтується на детальному вивченні й аналізі положень нормативно-правових актів України, наукових публікацій вітчизняних і зарубіжних учених, інформаційно-аналітичних і статистичних матеріалів. Коректність посилань на літературні джерела дозволяє відокремити наукові здобутки автора від наукових напрацювань інших вчених.

У дисертації розглянуто та вирішено коло важливих завдань, що дозволило дисертанту досягти поставленої у роботі мети, продемонструвати авторську позицію у напрямі вирішення науково-практичного завдання дослідження та

обґрунтувати пропозиції щодо визначення та розуміння економічної безпеки фінансово-кредитних установ, переважній більшості з яких властива наукова новизна.

Основні положення новизни, які дали можливість дисертанту вирішити поставлені у роботі мету і задачі, розкриваються у наступних наукових результатах.

- До нових наукових положень, що мають і прикладну цінність, належить авторський науково-методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки фінансово-кредитних установ (п.2.2). Заслуговує на увагу запропонований автором підхід до оцінювання рівня економічної безпеки, в основу якого покладено скоринговий метод (С.104-112), де застосовується шкала Харрінгтона (С.105) для визначення рівня економічної безпеки фінансово-кредитних установ та, на відміну від інших, використовується модель експоненційного згладжування та адаптивна модель прогнозування Брауна (С.115-117), які дозволяють оцінювати поточний стан економічної безпеки фінансово-кредитних установ з одночасним прогнозуванням на наступний період. На противагу існуючим, запропонований підхід дозволяє визначити проблемні аспекти в діяльності фінансово-кредитної установи та сформулювати комплекс заходів з їх усунення, враховуючи прогнозні тенденції у роботі фінансово-кредитної установи.

- Заслуговує на увагу запропонований автором підхід до визначення складових економічної безпеки фінансово-кредитних установ (С.38-43), який, на відміну від існуючих, визначає їх за стратегічними напрямками забезпечення та підвищення рівня економічної безпеки. Використання авторського підходу до класифікації складових економічної безпеки фінансово-кредитних установ дозволяє комплексно підходити до визначення факторів впливу на рівень економічної безпеки.

- Вартим уваги на науковому та прикладному рівнях є запропонований науковий підхід до розробки стратегії забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ (п.3.2), який, на відміну від наявних, характеризує стратегію як концепцію безпечної діяльності ФКУ, яка являє собою сукупність довгострокових цілей та управлінських підходів із забезпечення захисту інтересів установи від потенційних загроз. Автором запропоновано впровадити у стратегію економічної безпеки фінансово-кредитних установ оперативну (складається з життєво важливих елементів та швидко виявляє загрози) та комплексну (має розгорнуту форму та містить елементи для детального, довготривалого аналізу ситуації) системи реагування на загрози (С.163-164), що за умови комплексного підходу дозволить підвищити ефективність функціонування фінансово-кредитних установ та забезпечити дотримання економічної безпеки на належному рівні.

- Заслуговує на увагу запропонований автором науковий підхід до визначення суті та важливості інформаційно-аналітичного забезпечення економічної

безпеки фінансово-кредитних установ (п.1.3), класифікації інформації для цілей забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ (С.63), визначення основних завдань інформаційно-аналітичного забезпечення (С.65) та послідовності етапів реалізації роботи інформаційно-аналітичного забезпечення (С.71-72). Це сприятиме підвищенню рівня якості обробки необхідних інформаційних масивів з максимальною продуктивністю при мінімальних затратах часу.

Всі елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх кількість та рівень обґрунтованості відповідають нормативним вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. У них чітко зазначено, чим саме отримані положення відрізняються від вже відомих, а також вказано, які саме прикладні результати можна одержати при використанні на практиці положень наукової новизни.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

За логікою викладу матеріалу, змістом і наповненням, дисертаційна робота є завершеною науковою працею. Автором проаналізовано значний обсяг інформаційних джерел, виконані завдання дослідження, сформульовані чіткі висновки до кожного з трьох розділів і загальні висновки до роботи. Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів (9 підрозділів), висновків, списку використаних джерел, що нараховує 185 найменувань. Обсяг дисертації становить 255 сторінок. Дисертаційна робота містить 28 рисунків, 28 таблиць, 18 додатків.

У вступі автором обґрунтовано вибір теми дисертації, сформульовано мету та основні задачі дослідження, визначено його об'єкт, предмет, методи, конкретизовано положення наукової новизни та практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо їх апробації і впровадження на прикладному рівні.

У першому розділі дисертаційної роботи автором досліджено теоретичні основи до визначення сутності економічної безпеки фінансово-кредитних установ. Представлено авторське визначення категорії «фінансово-кредитні установи», до якого пропонується вносити банки, кредитні спілки та ломбарди. Здійснено аналіз існуючих підходів провідних вчених до конкретизації сутності економічної безпеки фінансово-кредитних установ, у результаті якого новим і перспективним запропоновано підхід, за яким економічна безпека розглядається у взаємозв'язку з розвитком – як фактор розвитку і як така ознака, що забезпечується розвитком. У роботі досліджено науковий доробок вчених щодо визначення складових економічної безпеки фінансово-кредитних установ, та враховуючи сучасні тенденції розвитку фінансового сектору, автором запропонований власний перелік складових економічної безпеки фінансово-кредитних установ. Дослідження наукових теорій щодо визначення розуміння категорії «загроза», дало змогу автору визначити це поняття з точки зору особливостей діяльності фінансово-кредитних установ. Автором зосереджено увагу на необхідності інформаційно-аналітичного

забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ, встановлено його головну роль та основні завдання.

У другому розділі дисертаційної роботи автором проведено аналіз тенденцій розвитку фінансово-кредитних установ України та визначено загрози відповідно до складових економічної безпеки фінансово-кредитних установ, які мають місце або потенційно можливі у майбутньому. Автором запропоновано удосконалений підхід до оцінювання стану економічної безпеки фінансово-кредитних установ на основі скорингового методу та математичної пропорції. Також автор за допомогою шкали Харрінгтона визначає рівень економічної безпеки ФКУ відповідно до п'яти можливих рівнів. З метою підвищення якості забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ шляхом визначення її рівня на майбутній період, автором використовуються математичні моделі прогнозування. Застосування запропонованих моделей дало змогу дійти висновку, що завдяки визначенню прогнозного рівня економічної безпеки фінансово-кредитних установ можна удосконалити чи скоригувати запроваджену стратегію їх розвитку, що дозволить забезпечити високий рівень їх економічної безпеки. Апробацію запропонованої методики проведено за результатами роботи п'яти банків, що працюють в Україні.

У третьому розділі автором розроблено концептуальну модель механізму забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ, яка сформована з врахуванням їх економічних інтересів. У роботі автором розроблено стратегію економічної безпеки фінансово-кредитних установ як складову бізнес-моделі розвитку та визначено основні її цілі. Автором запропоновано вдосконалення стратегії економічної безпеки фінансово-кредитних установ шляхом упровадження в діяльність оперативної та комплексної системи реагування на загрози. Автор наводить логічно-послідовну схему реалізації стратегії економічної безпеки фінансово-кредитних установ, що складається з п'яти послідовних етапів. Враховуючи те, що фінансово-кредитні установи провадять свою діяльність у період пандемії, автором досліджено міжнародний досвід протидії загрозам, викликаних пандемією COVID-19, та визначено вплив впроваджених заходів на економічну безпеку фінансово-кредитних установ.

Завершується робота розгорнутими висновками, які є логічними, та слугують віддзеркаленням основних результатів дисертаційного дослідження.

У додатках представлено результати проміжних обрахунків, які було проведено автором для отримання оцінки рівня економічної безпеки фінансово-кредитних установ, а також допоміжні методичні матеріали для діагностики значень показників економічної безпеки і результати їх обчислень для обраних у якості об'єктів дослідження фінансово-кредитних установ (банківські установи).

За результатами аналізу дисертації можна дійти висновку, що мета роботи у процесі проведення дослідження була досягнута, і дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею, що виконана автором самостійно.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації у наукових фахових виданнях та інших публікаціях

Основні результати дисертаційного дослідження Черв'як Анни Володимирівни викладені у 15 наукових працях з яких: 5 статей у наукових фахових виданнях, з них 1 стаття у науковому виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази даних Web of Science; 2 статті у наукових виданнях іноземних держав, з яких 1 у виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази даних Scopus; 8 тез доповідей у матеріалах всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій, бізнес-форумів. Загальний обсяг публікацій 4,38 друк. арк. В опублікованих працях розкрито сутність та зміст наукових положень, що представлені до захисту. У публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок дисертанта відображено відповідно до отриманих ним особисто результатів.

Спрямованість науково-практичних конференцій та бізнес-форумів, де відбувалася апробація матеріалів дисертаційного дослідження, характер статей дисертанта і результати проведених досліджень, повною мірою розкривають пропоновані шляхи вирішення наукового завдання розроблення науково-методичних підходів і надання практичних рекомендацій щодо економічної безпеки фінансово-кредитних установ. Загалом дисертація пройшла належну апробацію; вона є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Значущість результатів дисертаційного дослідження для науки і практики, рекомендації щодо їх подальшого використання

Теоретичні та прикладні результати, висновки та рекомендації, отримані Черв'як Анною Володимирівною у дисертації, слід визнати достовірними. Основні положення виконаного дослідження пройшли всі види апробації: вони опубліковані, використані на практичному рівні та в освітньому процесі закладу вищої освіти, обговорені на науково-практичних конференціях різного рівня.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони дозволяють фінансово-кредитним установам використовувати наукові та методичні положення дисертаційної роботи для вдосконалення пріоритетних напрямів політики щодо управління економічною безпекою, враховувати науково-методичні підходи до оцінювання стану економічної безпеки та для оптимізації стратегічного плану діяльності установ. Наукові рекомендації Черв'як Анни Володимирівни були використані Проектним офісом «Інтегрований розвиток міст в Україні II» у м. Полтава під час розроблення Концепції інтегрованого розвитку міста «Полтава 2030» (довідка № 52/06 від 17.06.2021 року); АТ «Полтава-банк» (довідка № 001-3/1807 від 01.07.2021 року); АТ «Альфа-Банк» (довідка № 43 від 06.05.2021 року).

Окремі теоретичні та методичні положення дослідження використано у освітньому процесі у Національному університеті «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» при викладанні навчальних дисциплін: «Сучасні наукові

дослідження у галузі економічної безпеки», «Організація та управління фінансово-економічною безпекою банківських та фінансових установ», «Аналіз банківської діяльності», «Управління захистом комерційної таємниці в банківських і фінансових установах», «Банківська система» (довідка №01-10/2129 від 22.09.2021 року).

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

У дисертаційній роботі Черв'як А.В. не виявлено ознак академічного плагіату та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного дослідження та дотримання норм академічної доброчесності.

Зауваження та дискусійні положення дисертації.

В цілому погоджуючись із цінністю представленої до захисту дисертаційної роботи для науки і практики, вважаю за доцільне звернути увагу на висновки й твердження, що викликають сумніви, та можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час захисту дисертації, а також висловити певні рекомендації щодо тексту роботи.

1. У дисертації прослідковується структурний дисбаланс у представленні матеріалу – найменший за обсягом підрозділ займає тринадцять сторінок (п. 3.2, С.157-170), найбільший – двадцять три (п. 2.3, С.117-139). Таким чином, якісна теоретична і методична основа роботи стала б ще більш очевидною науковій громаді, якби більше уваги було приділено презентації отриманих наукових здобутків.

2. У роботі для оцінки рівня економічної безпеки фінансово-кредитних установ досліджуються чотири складові: фінансова, маркетингова, кадрова та інформаційна, для яких автором наводиться відповідний перелік показників (С.106-111). Для повноти оцінки рівня економічної безпеки варто було б використати анкетування працівників та менеджменту фінансово-кредитних установ, що б дозволило отримати більш точну характеристику особливостей їх роботи з позиції внутрішнього середовища.

3. У роботі автором визначено рівень економічної безпеки фінансово-кредитних установ на основі показників п'яти банків (п.2.3.), що провадять свою діяльність на території України. Окрім вибору різної категорії банків (С.120) для більш ґрунтовного визначення дієвості пропонованої методики доцільно було б використати її при аналізі рівня економічної безпеки також і кредитних спілок чи ломбардів.

4. У другому розділі дисертації при проведенні аналізу тенденцій розвитку фінансово-кредитних установ України та загроз їх економічній безпеці (п.2.1) доцільно було б застосувати компаративний та SWOT аналізи. Отримані результати вдало б підтвердити припущення автора щодо впливу зовнішніх і

внутрішніх загроз на стан фінансово-кредитних установ.

5. Одним із завдань, яке ставить перед собою автор на початку дослідження, є «удосконалити науково-методичні підходи оцінювання економічної безпеки фінансово-кредитних установ» (С.19). Водночас, у процесі вивчення методичних підходів до оцінювання економічної безпеки фінансово-кредитних установ (п. 2.2, С.98-101), автору варто було б зазначити конкретні критичні зауваження до існуючих методик і розглянути сукупність використовуваних у них показників.

6. У третьому розділі роботи автор згадує підходи та погляди інших вчених для розкриття окремих аспектів стратегії економічної безпеки фінансово-кредитних установ (пп.3.2, С.158-162). Було б раціонально представити та критично оцінити позиції різних науковців удосліджуваній площині та зазначити, чим саме запропонована авторська концептуальна схема розроблення та реалізації стратегії забезпечення економічної безпеки є унікальною та корисною для фінансово-кредитних установ.

7. У третьому розділі автором досліджується світовий досвід протидії загрозам пандемії та вплив упроваджених заходів на економічну безпеку фінансово-кредитних установ (п.3.3). Актуально було б розглянути більш детально заходи, які були впроваджені саме у фінансово-кредитних установах для того, щоб краще сформулювати рекомендації щодо зміцнення їх економічної безпеки.

Однак, наведені зауваження та недоліки дисертаційної роботи не мають суттєвого впливу на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження, що безперечно, є актуальним і має цінність для науки і практики.

Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Черв'як Анни Володимирівни є завершеною науковою працею. Дисертація виконана державною мовою із дотриманням наукового стилю. Чітку логічну структурованість роботи супроводжують лаконічні висновки й узагальнення. Дисертація за вимогами щодо структури, змісту, загального обсягу та кількості наукових публікацій, що висувуються до здобувача наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, та є результатом науково-дослідної роботи, що характеризується належним науково-методичним рівнем її виконання.

Загальний висновок.

На основі вивчення дисертаційної роботи та наукових праць здобувача, опублікованих у межах тематики дисертації, можна зробити наступні висновки щодо дослідження, яке представлено на здобуття ступеня доктора філософії.

На підставі детального аналізу матеріалів дисертаційної роботи Черв'як Анни Володимирівни, вважаю, що в цілому автором виконані вимоги, що ставляться до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Тематичне спрямування матеріалів дисертаційної роботи, її науково-прикладні результати та висновки відповідають галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка». Вони є достатньо науково обґрунтованими. Дисертація Черв'як Анни Володимирівни є завершеним дослідженням, в якому вирішено важливе науково-практичне завдання, що полягало в розробці науково-методичних підходів і наданні практичних рекомендацій щодо визначення економічної безпеки фінансово-кредитної установи та забезпечення її належного рівня.

За змістом та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» (Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року №283), «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 зі змінами від 21 жовтня 2020 року №979 та змінами від 09 червня 2021 року №608), а її автор, Черв'як Анна Володимирівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор, професор
кафедри менеджменту та економічної безпеки
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Н.В. Зачосова

Підпис д.е.н., професора
Н. В. Зачосової засвідчую.

Доктор історичних наук, професор,
проректор з наукової, інноваційної
та міжнародної діяльності
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

С. В. Корновенко